MAKTABGACHA TA’LIM-TARBIYANI TASHKIL ETISHDA XORIJIY TAJRIBADAN FOYDALANISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

Muallif: Ibodullayeva Dilafro‘z Rajapovna
Tashkilot: Urganch RANCH texnologiya universiteti “Pedagogika va aniq fanlar” kafedrasi stajyor o’qituvchisi

Annotatsiya

Mazkur tezisda maktabgacha ta’lim-tarbiyani tashkil etishda xorijiy mamlakatlar tajribasidan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Xususan, Finlandiya maktabgacha ta’lim tizimidagi bolaga yo‘naltirilgan yondashuv, o‘yin orqali o‘qitish, individual rivojlanish rejalari va oila bilan hamkorlik tamoyillari hamda Janubiy Koreyada maktabgacha ta’lim mazmunini tashkil etish tajribasi ko‘rib chiqiladi. Xorijiy tajribalarning O‘zbekiston maktabgacha ta’lim tizimiga moslashtirilishi mumkin bo‘lgan jihatlari aniqlashtirilib, ta’lim-tarbiya sifatini oshirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so‘zlar: *maktabgacha ta’lim, xorijiy tajriba, Finlandiya ta’lim tizimi, Janubiy Koreya, bolaga yo‘naltirilgan yondashuv, o‘yin orqali ta’lim, individual rivojlanish, pedagogik hamkorlik, ta’lim sifati.*

Kirish

Bugungi globallashuv va ta’lim tizimlarining o‘zaro integratsiyalashuvi sharoitida maktabgacha ta’lim-tarbiyani zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Chunki bolaning intellektual, jismoniy, ijtimoiy va hissiy rivojlanishida maktabgacha yosh davri muhim o‘rin tutadi. Ushbu bosqichda tashkil etilgan sifatli ta’lim-tarbiya bolaning keyingi ta’lim jarayoniga moslashishi, mustaqil fikrlashi, muloqot ko‘nikmalarini egallashi va atrof-muhitga munosabatining shakllanishiga zamin yaratadi.

Maktabgacha ta’lim tizimini takomillashtirishda xalqaro tajribani o‘rganish, ilg‘or pedagogik yondashuvlarni tahlil qilish va ularni milliy sharoitga moslashtirish muhim

ahamiyatga ega. Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining (OECD) *Starting Strong VI* hisobotida maktabgacha ta’lim sifati bolalar, pedagoglar, ota-onalar hamda ta’lim muhiti o‘rtasidagi kundalik o‘zaro munosabatlar bilan chambarchas bog‘liqligi ta’kidlanadi [1]. Demak, ta’lim sifatini oshirish faqat moddiy-texnik bazani yaxshilash bilangina cheklanmay, pedagogik jarayon mazmuni, tarbiyachining kasbiy mahorati va oila bilan hamkorlikni ham qamrab olishi lozim.

Mazkur tezisning maqsadi Finlandiya va Janubiy Koreya maktabgacha ta’lim tizimlarining ayrim xususiyatlarini qiyosiy tahlil qilish hamda ulardan O‘zbekiston maktabgacha ta’lim tashkilotlari faoliyatida foydalanish imkoniyatlarini asoslashdan iborat.

Asosiy qism

Finlandiya tajribasida maktabgacha ta’lim-tarbiyani tashkil etish

Finlandiya maktabgacha ta’lim tizimining muhim xususiyatlaridan biri parvarish, tarbiya va ta’limni o‘zaro uzviy bog‘liq holda tashkil etishdir. Finlandiya Milliy ta’lim agentligi ma’lumotlariga ko‘ra, maktabgacha ta’lim bolaning butun umr davom etadigan o‘rganish jarayoniga poydevor yaratadi. Ushbu tizimda o‘yin orqali o‘rganish, bolaning farovonligi, faol ishtiroki va ota-onalar bilan hamkorlikka alohida e’tibor qaratiladi [2].

Finlandiyaning maktabgacha ta’lim bo‘yicha milliy o‘quv dasturida bolalarning teng imkoniyatlarga ega bo‘lishi, madaniy xilma-xillikni hurmat qilish, xavfsiz muhitni ta’minlash va barqaror turmush tarziga oid tushunchalarni shakllantirish muhim yo‘nalishlar sifatida belgilangan. Milliy o‘quv dasturi asosida mahalliy darajadagi rejalar ishlab chiqiladi hamda har bir bola uchun individual rivojlanish rejasi tuziladi. Ushbu rejada bolaning ehtiyojlari, rivojlanish xususiyatlari va ta’lim-tarbiyadagi maqsadlari hisobga olinadi [2; 3].

Finlandiya tajribasining pedagogik ahamiyati shundaki, bola ta’lim jarayonining passiv ishtirokchisi sifatida emas, balki o‘z qiziqishlari, ehtiyojlari va imkoniyatlariga ega faol shaxs sifatida qaraladi. Masalan, tabiat bilan tanishtirish mashg‘ulotida

tarbiyachi bolalarga tayyor ma’lumotni berish bilan cheklanmaydi. Ularni barglarni kuzatish, turli shakllarni taqqoslash, savollar berish va o‘z xulosalarini ifodalashga yo‘naltiradi. Bunday faoliyat bolalarda kuzatuvchanlik, mantiqiy fikrlash, nutq va mustaqil izlanish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Mazkur tajribani O‘zbekiston sharoitida qo‘llash uchun bolalarning individual qiziqishlarini aniqlash, faoliyat markazlarini maqsadli tashkil etish, tabiat qo‘ynidagi mashg‘ulotlarni kengaytirish hamda har bir bolaning rivojlanish dinamikasini muntazam kuzatib borish maqsadga muvofiqdir.

Janubiy Koreya tajribasida maktabgacha ta’lim mazmunini tashkil etish

Janubiy Koreya maktabgacha ta’lim tizimi ham ta’lim mazmunini bolalarning yosh xususiyatlariga muvofiq tashkil etish, o‘yin va faoliyatga asoslangan yondashuvlarni qo‘llash jihatidan e’tiborga loyiqdir. Mamlakatdagi bog‘chalar va maktabgacha ta’lim muassasalarida qo‘llanadigan Nuri dasturi 3–5 yoshli bolalarning rivojlanishiga yo‘naltirilgan milliy o‘quv dasturi sifatida shakllangan. Koreya ta’lim vazirligi tomonidan e’lon qilingan 2019-yilgi qayta ko‘rib chiqilgan Nuri dasturi bolalarning o‘yin faoliyati va rivojlanishiga yo‘naltirilgan yondashuvni aks ettiradi [4].

Nuri dasturi tajribasini o‘rganishda muhim jihat shundaki, ta’lim mazmuni bolalarning tabiiy qiziqishlari va kundalik tajribasi bilan bog‘lanadi. O‘yin, tengdoshlar bilan muloqot, atrof-muhitni o‘rganish va ijodiy faoliyat bolalarning rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash vositasi sifatida qaraladi. Bunda tarbiyachining vazifasi faqat topshiriq berishdan iborat bo‘lmay, balki bolalarning faoliyatini kuzatish, zarur sharoit yaratish va ularni yangi tajribalarni sinab ko‘rishga rag‘batlantirishni ham o‘z ichiga oladi.

Masalan, qurilish materiallari yordamida ko‘prik yasash faoliyatida bolalar shakllarni tanlaydi, ularning mustahkamligini tekshiradi, bir-biri bilan fikr almashadi va muammoga yechim izlaydi. Tarbiyachi esa bolalarga tayyor yechimni taqdim etish o‘rniga, “Qanday qilib ko‘prikni mustahkamroq qilish mumkin?” kabi savollar orqali ularning fikrlash jarayonini rag‘batlantiradi. Natijada o‘yin faoliyati bilish, muloqot, hamkorlik va ijodkorlikni rivojlantirish vositasiga aylanadi.

Shu bilan birga, Janubiy Koreya tajribasini O‘zbekiston sharoitiga tatbiq etishda milliy qadriyatlar, ona tilining rivoji, mahalliy o‘yinlar va bolalarning ijtimoiy-madaniy muhiti hisobga olinishi lozim. Xorijiy tajribani to‘liq ko‘chirish emas, balki uning samarali pedagogik mexanizmlarini milliy ta’lim mazmuni bilan uyg‘unlashtirish ustuvor vazifa bo‘lishi kerak.

Xorijiy tajribani O‘zbekiston maktabgacha ta’lim tizimiga moslashtirish imkoniyatlari

Finlandiya va Janubiy Koreya tajribalarining tahlili maktabgacha ta’lim-tarbiyani takomillashtirishda bir qator umumiy pedagogik yo‘nalishlarni ajratib ko‘rsatish imkonini beradi. Birinchidan, ta’lim jarayonini bolaning yosh xususiyatlari, qiziqishlari va individual ehtiyojlariga muvofiq tashkil etish zarur. Ikkinchidan, o‘yin faoliyatini faqat hordiq chiqarish vositasi sifatida emas, balki maqsadli pedagogik faoliyat shakli sifatida qo‘llash lozim. Uchinchidan, ota-onalar bilan muntazam hamkorlik qilish va bolaning rivojlanishi haqida o‘zaro axborot almashish ta’lim-tarbiyaning uzviyligini ta’minlaydi.

OECD hisobotida ham oila bilan hamkorlik, pedagoglarning kasbiy rivojlanishi, o‘quv dasturi va pedagogik amaliyot maktabgacha ta’lim sifatiga ta’sir etuvchi muhim omillar sifatida ko‘rsatilgan [1]. Bu yondashuv O‘zbekiston maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ham ta’lim-tarbiya jarayonini faqat mashg‘ulotlar soni yoki o‘zlashtirilgan bilimlar bilan emas, balki bolaning kundalik faoliyati, muloqoti, mustaqilligi va ijtimoiy-emotsional rivojlanishi bilan birgalikda baholash zarurligini ko‘rsatadi.

Xorijiy tajribani amaliyotga tadbiq etish uchun quyidagi yo‘nalishlar taklif etiladi:

— **Individual rivojlanishni kuzatish:** har bir bolaning qiziqishlari, kuchli tomonlari va rivojlanishga ehtiyoj sezadigan jihatlarini muntazam qayd etish, natijalardan keyingi pedagogik faoliyatni rejalashtirishda foydalanish.

— **O‘yin asosidagi muammoli faoliyat:** bolalarga kuzatish, taqqoslash, tajriba o‘tkazish, qurish va o‘z fikrini asoslash imkonini beradigan topshiriqlarni tashkil etish.

— **Oila bilan hamkorlik:** ota-onalarni bolaning rivojlanish jarayoniga jalb qilish, uy sharoitida bajariladigan sodda o‘yin va kuzatuvlarni tavsiya etish hamda tarbiyachi va ota-ona o‘rtasida muntazam fikr almashishni yo‘lga qo‘yish.

— **Pedagoglarning kasbiy rivojlanishi:** tarbiyachilar uchun xorijiy tajribani tahlil qilish, mashg‘ulotlarni kuzatish, o‘zaro tajriba almashish va refleksiv tahlilga asoslangan metodik faoliyatni kuchaytirish.

— **Milliy va xalqaro tajriba uyg‘unligi:** xorijiy pedagogik yondashuvlarni o‘zbek xalq o‘yinlari, milliy qadriyatlar, ertaklar, maqollar va mahalliy tabiiy muhit bilan bog‘lash.

Ushbu takliflar maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalarning faol ishtirokini kuchaytirish, pedagogik jarayonni individual ehtiyojlarga moslashtirish va ta’lim-tarbiya sifatini tizimli ravishda takomillashtirishga xizmat qilishi mumkin.

Xulosa

Xorijiy mamlakatlar tajribasini o‘rganish maktabgacha ta’lim-tarbiyani tashkil etishning zamonaviy pedagogik asoslarini chuqurroq anglash imkonini beradi. Finlandiya tajribasi o‘yin orqali o‘rganish, bolaga individual yondashuv, xavfsiz muhit va oila bilan hamkorlikning ahamiyatini ko‘rsatsa, Janubiy Koreyaning Nuri dasturi o‘yin va bolalar faoliyatiga asoslangan milliy o‘quv mazmunini tashkil etish jihatidan e’tiborga loyiqdir.

Tahlil natijalariga ko‘ra, O‘zbekiston maktabgacha ta’lim tizimida xorijiy tajribadan foydalanishning samarali yo‘li ilg‘or pedagogik yondashuvlarni milliy qadriyatlar, davlat o‘quv dasturi va bolalarning individual ehtiyojlari bilan uyg‘unlashtirishdan iborat. Bunda tarbiyachining kasbiy mahoratini rivojlantirish, bolalarning mustaqil fikrlashi va ijodkorligini rag‘batlantirish, ota-onalar bilan hamkorlikni mustahkamlash hamda pedagogik jarayon sifatini muntazam tahlil qilib borish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shunday qilib, xorijiy tajriba maktabgacha ta’lim tizimini takomillashtirish uchun tayyor andoza emas, balki milliy sharoitga mos ravishda tanlanishi, tahlil qilinishi va amaliyotda sinovdan o‘tkazilishi lozim bo‘lgan ilmiy-pedagogik manbadir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. OECD. *Starting Strong VI: Supporting Meaningful Interactions in Early Childhood Education and Care*. Paris: OECD Publishing, 2021. https://doi.org/10.1787/f47a06ae-en
2. Finnish National Agency for Education. *Early Childhood Education and Care in Finland*. Rasmiy axborot sahifasi. https://www.oph.fi/en/education-and-qualifications/early-childhood-education-and-care
3. Finnish National Agency for Education. *National Core Curriculum for Early Childhood Education and Care 2022*. Helsinki, 2022. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/National%20core%20curriculum%20for%20ECEC%202022.pdf
4. Ministry of Education, Republic of Korea. *2019 Revised Nuri Curriculum*. 2019. Koreya Nuri dasturi portalidagi rasmiy hujjat. https://i-nuri.go.kr/teacher/board/view.do?board_idx=1114&data_type=normal&manage_idx=23&menu_idx=19